

Kõne Riigikogu sotsiaalkomisjoni avalikul istungil 10.11.2022

Kollektiivse pöördumise „[Peretoetused õiglaseks!](#)“ arutelu

MTÜ Lastekaitse Liit, esindaja Helika Saar

Head lapse õiguste kuud kõigile! Suur tänu Sotsiaalkomisjonile kutse eest tänasele arutelule. Lastekaitse Liit on oma arvamused perehüvitiste seaduse ja perekonnaseaduse muutmise seaduse eelnõu 703SE osas eelnevalt Sotsiaalministeeriumile¹ ja Riigikogu sotsiaalkomisjonile² nii kirjalikult kui ka 08.11 toimunud istungil suuliselt³ edastanud, ning jääb öeldu juurde - **eelnõu riivab ühiskondlikku õiglustunnet, ei ole kooskõlas võrdsusõigusega, proportsionaalne, ega taga Eestis iga lapse võrdset kohtlemist. Eelnõu ei ole teadus- ega tõenduspõhine.**

Heaolu arengukava 2023-2030⁴ eesmärgiks on, et Eesti on parim paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas.

“Väga tahaks mõnes huviringis käia, aga ei saa; Raha ei jätku kõige jaoks, vahel isegi kõht tühi. Narritakse, kiusatakse, tehakse lolliks. Ma ei julge teistest erineda” – Nii vastasid kaks 6-9 klassi last eelmisel nädalal ühes Eesti koolis läbi viidud küsitluses õnnetunde ja selle takistajate kohta.

Me ei tea, kas need 2 last on oma pere esimesed, teised või kolmandad lapsed, kas nad olid üksikvanema, kahe vanemaga või eestkosteperest - aga sellel ju polegi tähtsust – iga laps on oluline, sõltumata tema sünnijärjekorrast, leibkonnatüübist ja elukohast. Et ühegi lapse õnnetunde ei oleks takistatud. Et ühestki lapsest ei saaks nn kadunud või tõrjutud noor, eriti meie vananevas ja kahaneva elanikkonnaga Eestis. **Vastavalt ÜRO Lapse õiguste konventsioonile on erinevustest hoolimata laste õigused ühesugused ja igal lapsel on õigus mitmekülgsel arengule ja heaolule. Kõigil lastel on õigus võrdsele kohtlemisele. Ei ole õige eelistada ühte gruppi teisele.**

¹ Loe lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2022/09/1-8-2-22-35_Arvasus-perehuvitiste-seaduse-ja-perekonnaseaduse-muutmise-seaduse-eelnoule.pdf

² Loe lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2022/11/1-8-2-22-42_Arvasus-perehuvitiste-seaduse-ja-perekonnaseaduse-muutmise-seaduse-eelnoule703SE.pdf

³ Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2022/11/Kone-Riigikogu-sotsiaalkomisjonis-08.11.2022.pdf>

⁴ Loe lähemalt: <https://www.sm.ee/heaolu-arengukava-2023-2030>

Ebavõrdsus ja ääremaastumine⁵ on olnud aastakümneid Eestis suureks probleemiks⁶. Viimaste aastate kriisid on kaasa toonud üha kasvava ebavõrdsuse ühiskonnas. Riigi eesmärgiks peab olema ebavõrdsuse vähendamine, mitte ühiskonnas lõhede suurendamine. Paraku aga käesolev eelnõu hoolimata ühiskondlikust laiaulatuslikust kriitikast seda teeb. **Jätkuvalt on Lastekaitse Liit seisukohal, et eelnõu vajab täiendavat analüüsi ning rõhutab vajadust põhjalikult hinnata käesoleva eelnõuga kavandatavate muudatuste mõju, arvestades kõikide Eestis elavate laste huvisid. Oluline lähtuda statistikast ning konsulteerida põhjalikult ka rahvastikuteadlastega.**

Liit on tutvunud kollektiivse pöördumisega Peretoetused õiglaseks! ja kohtunud ka algatuse eestvedajatega, et saada terviklik pilt, mis ajendas antud pöördumist koostamisa. Viimase kahe nädala jooksul on see juba teine kord kui liidul on võimalik osaleda sotsiaalkomisjonis kollektiivse pöördumise arutelul, sest inimesed on koondanud allkirju lastega seonduva ebavõrdse kohtlemise vastu. Arvan, et see on märgiline ja näitab, et inimeste õiglustunne on riivatud. Eelmisel korral oli kollektiivse pöördumise koostajate mure sarnaselt liiduga vanemahüvitise järgne haigus- ja hooldushüvitiste arvestamise ebavõrdne regulatsioon⁷.

Esindusdemokraatiast seega enam ei piisa, inimesed tahavad osaleda otsustamises kogu aeg. Ehk tasuks Eestiski avada osalusdemokraatia vallas sootuks uued horisondid, mida kirjeldati WPP Government and Public Sector Practice uuringus „Leader`s Report. Increasing Trust Through Citizen Engagement“: Ükskõik millist uut seadust või poliitikat me ka ei kavandaks, anname selle kõigepealt aruteluks ja küsime inimestelt tagasisidet. Seejärel avaldame me kokkuvõtte saadud tulemusest ja selgitame, miks me kas ei saa ettepanekut rakendada või siis võtame hoopis rahva soove arvesse⁸.

⁵ Riigikontroll rõhutab oma 2020. a novembris avaldatud aastaaruandes parlamendile „Esmatähtsate avalike teenuste tulevik“, et kogu Eesti väljaspool Harju- ja Tartumaad on ääremaa. Loe lähemalt: arutivõrgus kättesaadav:

<https://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Riigikontrolliaastaaruanneparlamendile/tabid/110/lang%20uage/et-EE/Default.aspx>

⁶ Lauristin, M. (2021). Taasiseseisvunud Eesti kolm aastakümnet inimarengu luubi all. Ülevaade Eesti Taasiseseisvunud Eesti kolm aastakümnet inimarengu luubi all. Ülevaade Eesti inimarengu aruannete sisust 1995–2020. Eesti Koostöö Kogu. Arutivõrgus kättesaadav: https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2021/03/EIA25_tervik_kogumik.pdf, Saar, H. Lapse õigused 2018-2019 (2019). Inimõigused Eestis 2020. Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

⁷ Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2022/11/Kone-Riigikogu-sotsiaalkomisjonis-25.10.2022.pdf>

⁸ Loe lähemalt: <https://www.kantaremor.ee/blogi/osalusdemokraatia-kahe-teraga-mook-demokraatia-riskantne-voimalus/>

Aga miks Lastekaitse Liit on täna siin? Lühidalt öelduna – sest Liit seisab iga lapse eest. Lastekaitse Liit on 1988.aastast alates avalikes huvides tegutsev apoliitiline mittetulundusorganisatsioon, mille peamiseks eesmärgiks on lapse õiguste ja huvide kaitsmine. Liit taasloodi Eesti lastearstide poolt 34 aastat tagasi eesmärgiga seista laste eest. Iga lapse õiguse ja huvide eest. Lastekaitse Liidu jaoks on iga laps oluline, sõltumata tema sünnijärjekorrast, leibkonnatüübist ja elukohast. Eestis kehtib siduvalt alates 1991 ÜRO Lapse õiguste konventsioon. Lapse huvide ja õiguste esikohale seadmine, ebavõrdse kohtlemise keeld, lapse ellujäämise ja arengu tagamine ning tema seisukohtadega arvestamine on lapse õiguste konventsiooni üldpõhimõtted, millest lähtub Lastekaitse Liit oma kõikides tegevustes, sh arvamustes. Millest tuleb mh konventsiooni siduvusest tingituna lähtuda ka seadusandjal käesoleva eelnõu iga sätte puhul.

Lapsetoetust määrates saadab riik ühiskonda signaali, et iga laps on riigile teretunud, et iga laps on väärtus. Jagades ühetaolist lapsetoetust kõigile lastele, kohtleb riik oma tulevasi kodanikke võrdselt.

Lastekaitse Liit on seisukohal, et käesolev eelnõu riivab ühiskondlikku õiglustunnet, ei ole kooskõlas võrdsusõigusega, ega taga Eestis iga lapse võrdset kohtlemist. Liit juhtis sellele tähelepanu juba mais, kui esimene sarnane eelnõu prooviti Riigikogus kiirkorras ilma igasuguse analüüsita läbi suruda⁹.

“Kõik lapsed on võrdväärsed ja neil on õigus võrdsele kohtlemisele. Seega arvame, et igal lapsel on õigus riigipoolsele toetusele ning erilist tähelepanu tuleb pöörata erivajadustega ja vaesusriskis lastele. Universaalne peretoetuste süsteem toetab põhimõtet, et iga laps on väärtuslik, vähendab ebavõrdsust ning hoiab ära laste sildistamise”, rõhutas Lastekaitse Liit oma üleskutses 2009 aastal universaalse lapsetoetuse ja koolilõuna säilimise kaitseks¹⁰. Üleskutsule, mis anti üle tollasele sotsiaalminister Hanno Pevkurile, andis toetusallkirja 30 organisatsiooni ja 20 957 inimest. Ja lapsetoetus ja koolilõuna jäid alles.

Paraku 13 aastat hiljem on taas küsimus ebavõrdses kohtlemises. Liit osundas sellele nii viidatud arvamustes, käesoleval aastal 05. septembril toimunud Riigikogu riigieelarve kontrolli erikomisjoni istungil¹¹ kui ka 08. novembril toimunud sotsiaalkomisjoni istungil, ning jääb ka nüüd esitatud seisukohtade juurde.

⁹ Loe lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2022/05/1-8-2-22-21_Arvamus-perehuvitiste-seaduse-muutmise-seaduse-elnou-619-SE_0.pdf

¹⁰ Loe lähemalt: <https://maksumaksjad.ee/maksu-uudised/toeta-300-kroonise-lastetoetuse-ja-tasuta-koolilounasailimist/>

¹¹ Vaata lähemalt: <https://pealinn.ee/2022/09/06/huvitiste-tostmine-taies-mahus-jaab-jatkuvalt-lahtiseks/>

...ja taas kogutakse planeeritavate perehüvitisi puudutavate muudatusega kaasneva ebavõrdse kohtlemise vastu allkirju. Kollektiivse pöördumise Peretoetused õiglaseks!¹² koostajad andsid 31.10.2022 Riigikogule üle rahvaalgatuse raames kogutud 8407 allkirja. Rääkimata Sotsiaalministeeriumile kaasamisprotsessis laekunud võrdse kohtlemise vajalikkust rõhutavatest arvamustest¹³, aga ka lugematutest eelnõud ebavõrdse kohtlemise perspektiivist kritiseerivatest artiklitest meedias¹⁴. **Ei saa vaadata mööda faktist, et ühiskondlik õiglustunne on riivatud!**

Miks on vaja toetada nii esimest, teist kui ka kolmandat last võrdselt? Või hoopis, miks ei peaks toetama esimest ja teist vähem kui kolmandat? Eestile siduvatest lapse õiguste konventsioonist tulenevatest põhimõtetest oli juba eelnevalt juttu. Aga sellele vajadusele osundab ka statistika.

Teisipäeval avaldatud Statistikaameti uudise¹⁵ kohaselt on 2020 ja 2021 aasta võrdluses suhteline vaesus ehk ebavõrdsus Eestis tõusnud. Aga meil pole veel käesoleva aasta tulemusi, kus inflatsioon on teinud uperpalle. Statistikaameti kohaselt oli 2021. aastal suhtelises vaesuses– 10,2% ühe lapsega peredest, 9,6% kahe lapsega peredest ja 5,3% kolme-või enama lapsega peredest. Vahe on kahekordne 1-2 lapsega perede kahjuks.

Loomulikult tuleb toetada lasterikkaid peresid, selles ei ole kahtlust. Samas on Põhiseaduse kohaselt lasterikaste perede kõrval õigus erilisele hooletulele ka puudega inimestel, kusjuures see õigus laieneb ka tema lähimale perele¹⁶. Puudega lapsi on Eestis ca 9000. Vaesuse suhtes haavatavate lasterühmade analüüsist selgub, et võrreldes kõikide Eesti lastega (2020. aastal 6,4%) on ilmajätetus suurem just

¹² Vaata lähemalt: <https://rahvaalgatus.ee/initiatives/5c773cdd-a3ea-4f07-81ce-0d2ba909fd39>

¹³ Vaata lähemalt: Perehüvitiste seaduse ja perekonnaseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskirja lisa (kooskõlastustabel):

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/7285ebe6-ae44-47a1-99cf-2d0c5768bfc8/Pereh%C3%BCvitiste%20seaduse%20ja%20perekonnaseaduse%20muutmise%20seadus>

¹⁴ Näiteks: <https://epl.delfi.ee/artikkel/120089132/archibald-stiwan-kald-kas-uhed-lapsed-on-rohkem-vaart-kui-teised-uus-lastetoetuste-susteem-on-vildakas>;

<https://www.err.ee/1608714010/advokatuur-kolme-lapsega-perede-toetused-suurendavad-laste-ebavordsust>;

<https://arvamus.postimees.ee/7541477/margit-sutrop-laste-parema-tuleviku-tagab-hea-haridus-mitte-suurem-perehuvitis>;

<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120084230/igakuine-700-eurone-toetuste-vahe-ajab-lapsevanemad-naerma-marru-ja-tulli>;

<https://arvamus.postimees.ee/7544268/edit-talipsepp-laste-ja-peretoetuste-tousu-eelnou-kui-populistlikult-nork-julgeolekurisk>

¹⁵ Loe lähemalt: <https://www.stat.ee/et/uudised/suhtelist-vaesust-kogevad-enim-vanemaealised-lastega-peredest-uksikvanemad>

¹⁶ Loe lähemalt: vt MSKÕP komitee üldkommentaari 19 (2007), MSKÕP komitee üldkommentaari 5 (1994), LÕK komitee üldkommentaari nr 9 (2006), PIÕK komitee üldkommentaari nr 6 (2018), ESH komitee praktika kokkuvõtet art-te 11–15 kohta

puudega lastel (2019. aastal 17,5%)¹⁷. Ja puue ei sõltu sünnijärjekorrast, ega leibkonnatüübist...

Soovitan lugeda 07.11. Eesti Päevalehes avaldatud vägagi mõtlemapanevat artiklit "Puuetega laste vanemad: me enam ei jaksa võidelda oma laste õiguste eest"¹⁸. Ja mitte ainult lugeda, vaid ka seal tehtud soovitusi arvesse võtta!

Kehtiva perehüvitiste seaduse §60 kohaselt on seaduse eesmärk toetada lastega peresid ja **laste kasvatamist**. Kasvatamine eeldab lapsega järjepidevat tegelemist, tema õpetamist, tema järele valvamist. Vastavalt lastekaitseseadus §-le 3 peab seadus lapseks iga alla 18-aastast isikut. Ka LÕK-is on selgelt kirjas, et lapseõlv lõpeb siis, kui inimene saab 18-aastaseks. Vastavalt perekonnaseaduse §60 on vanem kohustatud ülal pidama oma alaealist last ja abi vajavat töövõimetut täisealiseks saanud last. Kui laps õpib põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses ja jätkab neis õppimist täisealiseks saamisel, on vanem kohustatud teda õppimise ajal ülal pidama. Seega lõppevad vanema kohustused oma last ülal pidada suhteliselt varsti pärast tema täisealiseks saamist.

Eesti Vabariigi põhiseadus ütleb, et Eesti Vabariik on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele. Just selles järjekorras on need sõnad põhiseaduses ja see järjekord ei ole kaugeltki mitte juhuslik, vaid on väga tähtis. Rahvastikuteadlane ja statistik Ene-Margit Tiit on rõhutanud, et *tegevus peab olema õiglane ja ka näima õiglasena*¹⁹.

Kas teile näivad õiglasena olukorrad, kui:

- 1) üks laps on riigi jaoks igakuiselt 20 eurot väärtuslikum kui teine;
- 2) indekseerimisel lähtutakse ainult ühest grupist, kuigi miski ei väära tõdemust, et inflatsioonist ei pääse keegi, ning poes on hinnad kõigile võrdsed;
- 3) lapsetoetuse maksmine lõpetakse 16 eluaasta täitumisel, kui nt puude tõttu või sotsiaalmajanduslikel põhjustel pole lapsel, ja ma rõhutan lapsel, võimalik õpingutega jätkata. Samas käesoleva eelnõu kohaselt edaspidi olukorras kui peres näiteks on nt kolm last, sh üks 17-aastane, teised 5- ja 3- aastased -

¹⁷ Laste suhtelise vaesuse määr (29,6%) on kaks korda kõrgem kui kõigi Eesti laste vaesuse määr. Loe lähemalt: Viira, A., Sinisaar, H. (2021) Laste elustandard. Kogumikus Lapsed Eesti ühiskonnas (2021) Õiguskantsleri Kantslei. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-EestiUhiskonnas_kogumik%202021.pdf

¹⁸ Loe lähemalt: <https://epl.delfi.ee/artikkel/120094940/puuetega-lastet-vanemad-me-enam-ei-jaksa-voidelda-oma-lastet-oiguste-est>

¹⁹ Vaata lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2021/11/1-8-2-21-55_Arvamus-perekonnaseaduse-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seaduse-eelnou-474-SE-kohta.pdf

makstakse lasterikka pere toetust veel üle 20 aastat pärast esimese lapse täisealiseks saamist. Ja seda ilma igasuguse õppimistingimusega.

Eelnevale tuginedes jääb Lastekaitse Liit oma esitatud arvamuste juurde, rõhutades võrdsusõiguspõhimõttest lähtuvalt, et:

- 1) edaspidi oleks lapsetoetuse suurus 100 eurot iga lapse kohta, mis tagaks iga lapse võrdse kohtlemise, sõltumata tema sünnijärjekorrast;
- 2) indekseerida on vaja ka lapsetoetus, mis mõjuks toetavalt igale lapsele Eestis;
- 3) põhjendatud oleks lasterikka pere toetuse vähemalt osaline arvestamine miinimumelatise suuruse määramisel (sarnaselt kohtute ettepanekule);
- 4) ei toeta korda, millega makstakse lasterikka pere toetust täies ulatuses kuni kolmest lapsest vanima 24-aastaseks saamiseni, sh ilma õppimistingimusega.

Eesti ratifitseeris 31 aastat tagasi ÜRO Lapse õiguste konventsiooni, mille kohaselt **peab riik laste huvidest lähtuma igas otsuses – mitte ainult deklaratiivselt vaid ka realselt tegutsedes**. Kusjuures PS § 12 lg-st 1 tuleneb kohustus järgida võrdse kohtlemise põhimõtet ka seadusi luues ja neid kehtestades²⁰. Ka Riigikohus on asunud samale seisukohale²¹.

Koalitsioonileping ei saa olla ülimuslikum põhiseaduse mõttest. Lastekaitse Liit kordab oma mais 2022 arvamuses perehüvitiste seaduse muutmise seaduse eelnõule 619 SE²² rõhutatud mõtet - **lapsed ei tohi kunagi olla poliitvõitluse objektid**. Lähenevate Riigikogu valimiste ootuses on siinjuures paslik meenutada eelviidatud LÕK'i aluspõhimõtet, et kõik otsused peavad lähtuma lapse parimatest huvidest. Iga lapse puhul. Riigi igas otsuses. Ja ka iga Riigikogu liikme tegevuses.

Kõigil lastel on õigus võrdsele kohtlemisele. Sõltumata mitu last on peres, mitmendana laps perre sünnib ja millises Eesti omavalitsusüksuses ta kasvab. Eesti on vananeva ja kahaneva elanikkonnaga ühiskond, kus iga laps on riigi

²⁰ Loe lähemalt: <https://pohiseadus.ee/sisu/3483>

²¹ Lisaks võrdsusele seaduste kohaldamisel tuleb sätet tõlgendada „õigusloome võrdsuse tähenduses – seadused peavad ka sisuliselt kohtlema kõiki sarnases olukorras olevaid isikuid ühtemoodi“. Loe lähemalt: [RKPKo 01.10.2007, 3-4-1-14-07](#), p 13; vt ka [RKPKo 30.09.2008, 3-4-1-8-08](#) ; [RKPKo 20.03.2006, 3-4-1-33-05](#), p 26

²² Loe lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2022/05/1-8-2-22-21_Arvamus-perehuvitiste-seaduse-muutmise-seaduse-eelnoule-619-SE_0.pdf

jätksuutlikkuse tagamiseks väga olulise kaaluga. Täna lastest sõltub, milline saab olema tulevikuühiskond. Laste heaolu on ühiskonna tervise üks indikaator, toonitas professor Dagmar Kutsar 2018. aastal Riigikogu olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Esimese lapse sünd on ohus?" arutelul.

Ja praeguses valguses on see ohus.